

Tereza Černovská

Dětská próza Petry Soukupové

Oponentský posudek bakalářské práce

Ústav české literatury a komparatistiky FF UK

Cíl práce, její účel a směřování

Téma, které si Tereza Černovská zvolila pro svou bakalářskou práci – tedy trojici dětských próz Petry Soukupové –, vnímám v rámci současné české literatury jako jednoznačně plodné a užitečné. Rovněž cíle práce byly vymezeny jasně a realisticky: v první části chtěla autorka představit pojmy „literatura pro děti a mládež“, „dětský implicitní čtenář“ a zejména „dětský aspekt“, v druhé pak detailně analyzovat stanovené beletristické texty, srovnat je (s. 9) a reagovat tím na „absenci důkladné reflexe dětské tvorby Petry Soukupové“ (s. 7). Cesta k naplnění stanovených met je ale již spletitější: své dva cíle autorka usouvztažňuje tak, že definice konceptů má napomáhat analýze textů – málo však vysvětluje, proč se analýza opírá právě o tyto pojmy (chce analýzou prověřit zařazení knih mezi literaturu pro děti /dále LPD/?), ani nereflktuje, nakolik je pojem „dětského aspektu“ při analýze textu funkční. Směřování práce je proto rozkolísané a navzdory obstojnému naplnění stanovených cílů zůstává ve čtenáři pocit nedořečenosti.

Metodologie, využití dat a práce s odbornou literaturou

Předložená bakalářská práce se ohledně své metody vyznačuje dvěma spjatými charakteristikami. Za prvé je jí relativně úzký okruh odborné literatury (což je zjevně – ale jen zčásti – způsobeno specifiky tématu). Druhou stranou této mince je, že teoretická i praktická část textu má sevřený tvar, a to právě díky dominantní koncentraci na jeden koncept („dětský aspekt“), který rozebírá a následně užívá při rozboru textů. Následující poznámky se proto budou týkat právě „dětského aspektu“ a samotné analýzy textů.

Předně: teoretickou kapitolu o „dětském aspektu“ lze považovat za velmi zdařilou a schopnou i určitého kritického náhledu.¹ Jako problematické se však jeví rozhodnutí vzít jej jako výchozí a výrazně méně se proto zabývat konceptem „dětského implicitního čtenáře“² doprovobené několikerým tvrzením, že jsou (pro účely práce) pojmy zaměnitelné.³ Právě rozdíl mezi těmito dvěma koncepty se zdá být totiž klíčovým rozdílem mezi funkčním a méně funkčním

---

¹ Přestože i zde by byl prostor pro výraznější odstup, např. když autorka přebírá od Uličného „některé typické rysy a zvláštnosti dětství a mládí“ (Uličný 1987, s. 16).

² Tím je patrně motivováno i přiznané upozadění pojetí Wolfganga Isera a upřednostnění přístupu Aidana Chamberse, které „daleko více odpovídá pojetí aspektu dětství“ (s. 19).

³ To, co je zde pojato jako „dětský aspekt“ se zdá však spíše popisovat některé z možností, jak text evokuje dětského implicitního čtenáře.

uchopením analyzovaného materiálu. Snad pod vlivem konceptu „dětský aspekt“, jehož směřování jde výrazně od autorské intence (či dokonce společenských požadavků) k tomu, jak se „jazykově projevuje“ autorka téměř nerozlišuje mezi tím, co by mohlo být pro LPD skutečně definující – znaky, které utváří implicitního dětského čtenáře –, a tím, co je spíše častým či ustáleným průvodním jevem. Nejvýrazněji je tento rozdíl vidět na úrovni motivů (dobrodružství, dětská skupina, krutost, upřímnost...) či jazykových prostředků (mluvenost, expresivita...), u nichž je zřetelné, že se rozhodně nevyskytují v současné české LPD specificky, ale spíše typicky; v práci jsou však (při analýze výrazněji než v teoretické části) prezentovány jako stavební kameny LPD.

Při samotné analýze se „dětský aspekt“ alespoň do jisté míry se ukazuje jako použitelný myšlenkový konstrukt, autorka jej na texty aplikuje často, místy ale s určitou nedůsledností, zvl. ve sledování již zmíněných „vlastností dětské osobnosti“ (s. 16). Mezi těmi, ke kterým se autoři dětské literatury dle Uličného staví negativně, je sice zmíněna mj. krutost a mezi těmi pozitivními touha po dobrodružství, pokládám ale za zavádějící označovat za projev „dětského aspektu“ kterékoliv kruté chování postav díla (s. 28, 47, 50), vylíčení krutých momentů (s. 40) či dobrodružnou zápletku jako takovou (s. 39, 54). Autorka rovněž do svých výpovědí přebírá patrně z tohoto pojetí určitou normativnost,⁴ která ne vždy působí v rámci analýzy patřičně. Celkově tak přístupu, který byla bakalářská práce v teoretické části schopna nahlédnout i kriticky, nakonec v analýze spíše vychází vstříc.⁵

Analytická část bakalářské práce, jakožto její těžiště, rozsahem zabírá více než dvě třetiny textu. I tak ale působí místy poněkud nedbale. Autorka se několikrát dopouští přílišné generalizace – např. v tvrzení „V lese se také pravidelně potkává se čmuchadlem, které mu radí a které se jinde než v lese Bertíkovi nezjevuje.“ (s. 34), které je zjevně mylné vzhledem k setkání v chalupě –⁶ či své postřehy nedokončuje: např. závěr *Klubu divných dětí* je pozoruhodný z vícero důvodů, než jen omezení vyprávěcí perspektivy na Frantovu (s. 46 a 56); mnohost vyprávěčů v téže knize autorka také jen popisuje a méně již vyslovuje, jak tato směs perspektiv

---

⁴ Např. „Dětský aspekt se projevuje v textu určitými znaky, rysy, které by autoři dětské literatury měli používat pro naplnění funkce a správné uplatnění dětského aspektu v literatuře.“ (s. 13); „Autoři dětské literatury by se neměli nechat zcela pohltnout tím, že budou příliš usilovat o to, aby se přiblížili dětské perspektivě“ (s. 17); „Této odlišnosti [implicitního čtenáře dětského dospělého] by se měli také přizpůsobit autoři dětských knih.“ (s. 22); „vzhledem k realistickým a místy naturalistickým prvkům v textu [...] by se dalo polemizovat o vhodnosti zařazení těchto motivů do dětské knihy“ (s. 44); „Za znepokojivé pro dětskou knihu by se dalo považovat to, že jsou zde použita hrubší slova jako expresiva, vulgarismy a obecně nespisovné výrazy.“ (s. 45).

⁵ Uličného pojetí „dětského aspektu“ by se přitom naopak dalo s prózami Petry Soukupové funkčně konfrontovat – konkrétně např. v tvrzení, že „[n]egativně může v dětské literatuře působit to, co je běžné dospělému čtenáři, avšak k čemu dětský nebo mladší čtenář dosud nedospěl: je to např. převaha reflexí nad dějem a akčními dialogy“ (Uličný 1987, s. 17).

⁶ Obdobně i v tom, když staví „k samotě v přírodě (tedy prostoru mimo domov)“ „protiklad prostoru města (k domovu a pocitu a bezpečí)“ (s. 52), který takto ale rozhodně nefunguje pro všechny z hlavních postav.

funguje (např. nakolik supluje funkce zastávané běžně heterodiegetickým vypravěčem);⁷ vedle konstatování „slangových prvků“ by bylo také zajímavé zkusit vysvětlit nejednotnost zápisu slov z téže roviny („jůtůb“ × „uploadovat“, „facebook“; s. 57–58) atp. A v několika případech je analýza jednoduše nepřesná, např. následující výroky (kurzívou značím části, které v kontextu práce pokládám za sporné):

- „Za tohoto posluchače [kterému se svěřuje protagonista knihy *Bertík a čmuchadlo*] bychom zde *mohli označit čmuchadlo*, které díky svým kouzelným schopnostem ví, co se Bertíkovi stalo a co si myslí. Volně plynoucí myšlenky působí dojmem *pouhého zaznamenání* do podoby knihy spolu se situacemi, které se v ní odehrávají.“ (s. 24);
- „Pozorujeme zde také *magickou funkci a fantastický prostředek* [...]. Bertík *přehání* vlivem své fantazie při popisu příchodu čmuchadla [...].“ (s. 25);
- „oproti tomu s cizími lidmi se [Bertík] zpočátku ani nesnaží navázat kontakt, *opovrhuje jimi*“ (s. 27);
- „V této citaci [ze závěru knihy *Bertík a čmuchadlo*] je *patrná opět antropomorfizace skutečnosti*. Bertík *oslovuje plyšové čmuchadlo jako živou bytost*.“ (s. 32);
- „Postavy v této knize [*Nejlepší pro všechny*] tedy doplatí na své chování, *což se v autorčině dětské literatuře nestává*.“ (s. 32);
- „přestože se Martina vypořádává se smrtí zvířete, tak v rámci konceptu dětského aspektu se o tomto problému pojednává jako o *téměř rovnocenném k smrti člověka*, pokud je vnímána dítětem. Tato skutečnost *souvisí s antropomorfizací zvířete*, která se taktéž projevuje v dětském aspektu.“ (s. 41);
- „V *přesném označení viníka* můžeme spatřovat jakousi černobílost, která je pro dětské vidění světa příznačná.“ (s. 43);
- „Na rovinu [Franta o sobě] použije výraz ‚kripl‘ *namísto eufemismu*, aby odlehčil situaci.“ (s. 51);
- „Děj knihy *Kdo zabil Snížka?* je zasazen do *zcela netypického zimního období*.“ (s. 52).

Autorka rovněž místy zjevně souzní s hodnotovým systémem analyzovaných knih a uchyluje se k tvrzením, které by potřebovaly výraznější reflexi (např. „nechuť a revoltu vůči nevlastnímu otci bychom mohli označit za negativní rysy dětství a dospívání“, s. 26).

Na druhou stranu se v analýze textů objevují i poměrně pronikavé postřehy, např. sledování koncentrace záporných předpon (s. 27), postojů hlavních hrdinů k rodinným příslušníkům (s. 30), postřehu o racionalizaci hlavních hrdinů (s. 37 a 51) či iniciačním charakteru textů Petry Soukupové (s. 53, 60).⁸

---

⁷ Mimochodem, v rámci pasáží o vypravěčské perspektivě *Klubu divných dětí* by se zdálo plodné věnovat i ilustracím a tomu, nakolik podporují perspektivu první osoby a zda akcentují perspektivu některé z vypravěčů.

⁸ Byť mám výhrady ke zmiňované podobnosti nastražení tašky v *Bertíkovi a čmuchadlu* s momenty setkání se smrtí ve zbylých publikacích.

Styl a prezentace, celková koherence a akademická disciplinovanost

Formulačně se práce rovněž vyznačuje několikera nedostatky: místy lze pozorovat jistou nedorečenost (např. pasáž o definici LPD pomocí textové charakteristiky, s. 11–12) či naopak redundanci (rozdíl knih dětem určených a dětmi „přisvojených“, s. 11; zjištění, že „dětský aspekt“ lze sledovat jak v jazykové, tak kompoziční rovině, s. 14 a 15), častěji pak nejasnost a slabou argumentaci. Zástupně může sloužit následující pasáž: „S vymezením pojmu literatury pro děti a mládež souvisí i další problém a to, jak definovat dítě. Samotné dítě však není možné jednoduše popsat a nadefinovat tak i univerzálního dětského čtenáře. Definice literatury pro děti a mládež tedy může být vytvořena na základě vymezení jediného univerzálního dětského čtenáře. [...]“ (s. 11). Oba problémy v ní jasně vyvstávají na povrch: jednak se lze jen s obtížemi domýšlet, co přesně autorka zamýšlela vyjádřit (zvl. třetí výpovědí), jednak je jednoznačně málo vysvětleno či argumentováno východisko úvah (potřeba definovat dítě a vymežit univerzálního dětského čtenáře).⁹

Dále pak některé pasáže přinejmenším vypadají jako „definice kruhem“¹⁰ a nalezneme místy i silná tvrzení bez dalšího podkladu („V současné dětské literatuře bude využita jiná slovní zásoba než dříve, avšak *některé rysy zůstávají neměnné, např. funkce expresivity.*“, s. 18) či zkrátka cosi jako hledání optimální formulace (např. v pasáži, v níž autorka po zavádějící výpovědi dospívá k tvrzení obhajitelnému: „[Chambers zde staví na stejnou rovinu autorovo druhé já a implicitního čtenáře.] Tyto dva pojmy ztotožňuje. Pokud tedy autor vytvoří své druhé já, utvoří tak i implicitního čtenáře.“; s. 20).

Několik málo částí práce lze pokládat za nezvládnuté myšlenkově a/nebo kompozičně, a to převážně v tom smyslu, že jejich průběh neodpovídá jejich závěrům: výrazně se to týká např. části „2.1 Vymezení pojmu dětská literatura“ – autorka v ní zmíní množství úskalí, aniž by nastínila jejich překonání (jako nemožnost univerzálně definovat dítě a věkově specifikovat „heterogenní skupinu dětských čtenářů“ či obtížnost „hledat univerzální charakteristiky společné všem dílům [literatury pro děti]“) a přesto dochází k tomu, že „[l]iteraturu pro děti

---

⁹ Osobně nevnímám jako problematické, že nelze „vymežit jediného univerzálního dětského čtenáře“. To, že jsou implicitní čtenáři různých děl odlišní, je samozřejmé. I přes jejich odlišnost je můžeme spojit do jedné skupiny, pokud mají důležitý znak společný (např. pokud implicitního čtenáře jednoho díla identifikujeme jako velmi specifické dítě a jiného díla jako dítě naprosto odlišné, stále můžeme říci, že v obou dílech je implicitním čtenářem *nějaké* dítě, tzn. že se jedná o literaturu pro děti). Tak můžeme do jedné skupiny zahrnout ta díla, v jejichž implicitních čtenářích jsme z některého z mnoha možných důvodů rozeznali významnou míru některých z mnoha možných dětských charakteristik – a nemusíme se nijak vypořádávat s nemožností uvažování „univerzálního“ dítěte či dětí jako homogenní skupiny.

¹⁰ „Jak jsme již avizovali v jedné z předešlých kapitol, dětský implicitní čtenář může sloužit jako prostředek k vymezení literatury pro děti a mládež. Je tedy zřejmé, že na projevy dětského implicitního čtenáře bude mít vliv zařazení knihy do oblasti LPDM.“ (s. 19); „Analogii k teorii dětského aspektu zde můžeme vnímat zejména důrazem na stylové prostředky, kterými je utvářena jednak podoba implicitního čtenáře, jednak dětského aspektu. Dětský aspekt se rovněž projevuje syntaxí a výběrem specifické slovní zásoby, která je tak přizpůsobována dětským čtenářům.“ (s. 21).

a mládež tedy vnímáme jako literaturu, která je primárně ovlivněna implicitním dětským čtenářem, respektive dětským aspektem – a tuto orientaci na dětského čtenáře manifestuje svými textovými rysy“ (s. 12).

Rovněž pouze v ojedinělé míře se v textu vyskytují typografické¹¹ a pravopisné¹² chyby.

Návrhy otázek k obhajobě práce

I přes výše zmíněné námitky je nutno ocenit, že práce otevírá množství pozoruhodných teoretických i praktičtějších otázek k další diskusi, z nichž některé vybírám a navrhuji k zodpovězení v rámci obhajoby práce:

- Na čem je založen předpoklad, že zařazení děl mezi LPD „specificky ovlivňuje nahlížení na [ně] a jejich interpretaci“ (s. 10)? V čem by se (rámcově řečeno) lišila analýza daných tří děl Petry Soukupové, kdyby byla nazírána bez prizmatu náležitosti k LPD?
- V souvislosti s tématy knihy *Kdo zabil Snížka?* je zmíněno, že „je diskutabilní, co je v knihách pro děti přiměřené použít a co je již za hranicí“ (s. 44). Jak si lze představit hranici, co do LPD nepatří? Jakými procesy tato hranice případně vzniká?
- O knize *Klub divných dětí* je v práci uvedeno, že „[d]ětský empirický čtenář si [...] může vybrat, se kterou postavou více sympatizuje a autorka dokáže pojmut širší spektrum obecnstva, které může tuto knihu číst i vzhledem k odlišnému věku hlavních hrdinů“. Je tato představa založena na pozorování? Nevyžaduje (či neimplikuje) kniha naopak čtenáře, který je ochoten být vnímavý vůči všem „divnostem“ hlavních postav?

Závěr

Zvláště s přihlédnutím ke zdařilým částem práce a k podnětnosti problematiky, kterou otevírá, text Terezy Černovské „Dětská próza Petry Soukupové“ k obhajobě **doporučuji** a v případě jejího zdárného průběhu navrhuji hodnocení **dobře**.

V Praze 26. srpna 2021

Mgr. Ondřej Vojtíšek

---

¹¹ Chybějící kurzíva otazníku v názvu díla (s. 8) či neslabičná předložka na konci řádku (s. 43 a 48).

¹² „Frantovy rodiče jsou rozvedení“ (s. 51), „zakrývá Snížkovi průšvihy“ (s. 41).